

Barcelonès

17 excursions a peu

Rafa López Martín

Cossetània Edicions

Azimut

Comarcal
Senderisme

Col·lecció: Azimut Comarcal
Sèrie Senderisme – 3

BARCELONÈS

17 excursions a peu

RAFA LÓPEZ MARTÍN

Cossetània
EDICIONS

A la meva companya Isa, per oferir-me el seu suport en aquest projecte,
i per ajudar-me en les diferents etapes del llibre.

Primera edició: març del 2010

Edita: Cossetània Edicions
C/ de la Violeta, 6 - 43800 VALLS
Tel. 977 60 25 91
Fax 977 61 43 57
cossetania@cossetania.com
www.cossetania.com

© del text i de les fotografies: Rafa López Martín
© de l'edició: Cossetània Edicions

Disseny i composició: Imatge-9, SL

Impressió: Formes Gràfiques Valls, SA

ISBN: 978-84-9791-591-5

Dipòsit legal: T-4-2010

Índex

.....

INTRODUCCIÓ

Presentació	6
Informació diversa	7
Descripció dels espais naturals	8
Comunicacions i transport públic	11
Els itineraris: consideracions i material	11

ELS ITINERARIS

SERRALADA DE MARINA

1. Badalona-Santa Coloma per la vall del Pomar i les Maleses.....	14
2. Badalona-Santa Coloma per Sant Jeroni i el puig Castellar	22
3. Badalona-Santa Coloma pel turó d'en Boscà i el torrent de les Bruixes	28

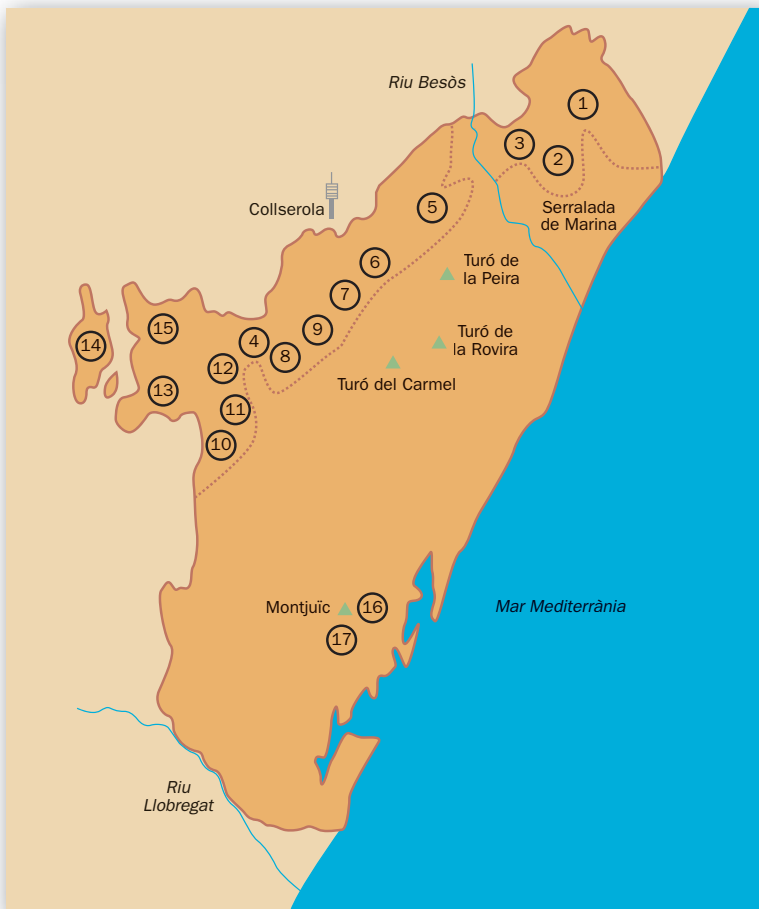
COLLSEROLA

4. Del Tibidabo a Canyelles. Travessa per la Serralada Litoral	34
5. Canyelles-Ciutat Meridiana per la Torre del Baró	42
6. Mundet-Montbau pel portell de Valldaura	48
7. Montbau-Mundet pel turó de la Magarola	54
8. Tibidabo-Vall d'Hebron per la font del Bacallà.....	60
9. Torre de Collserola i Observatori Fabra per la font de la Budellera	66
10. Del pantà de Vallvidrera a Sant Pere Màrtir	72
11. Caminant pel Passeig de les Aigües de Collserola.....	78
12. Ascensió entre fonts fins al Tibidabo.....	84
13. Recorregut des de Vallvidrera per la Torre del Bisbe i Santa Margarida	90
14. De les Planes a Vallvidrera per Santa Creu d'Olorda	96
15. Des de la Floresta fins a les Planes per la Rierada	102

MONTJUÏC

16. Muntanya de Montjuïc. Recorregut pel Morrot i el castell.....	108
17. Muntanya de Montjuïc. Caminada per la Foixarda i el Castell del Port	114

Comparativa dels itineraris

Zona	Núm.	Distància	Horari	Desnivell	Nivell
Serralada de Marina	1	11,8 km	3 h 15'	353 m - 413 m	**
	2	10,3 km	3 h 15'	344 m - 270 m	**
	3	8,1 km	2 h 25'	224 m - 200 m	*
Collserola	4	14,1 km	4 h	155 m - 577 m	**
	5	8,1 km	2 h 55'	252 m - 322 m	*
	6	8,5 km	2 h 25'	302 m - 342 m	*
	7	9,6 km	2 h 55'	339 m - 339 m	**
	8	4,9 km	1 h 30'	347 m	*
	9	9,2 km	2 h 50'	275 m - 385 m	*
	10	6,7 km	1 h 50'	151 m - 306 m	*
	11	9,3 km	3 h 5'	170 m - 180 m	*
	12	4,2 km	1 h 40'	272 m	*
	13	14,6 km	4 h	277 m - 277 m	**
	14	11,3 km	3 h 10'	200 m - 272 m	**
	15	12,6 km	3 h 50'	415 m - 405 m	**
Montjuïc	16	7,8 km	2 h 10'	147 m - 145 m	*
	17	8,3 km	2 h 40'	97 m - 97 m	*

Introducció

.....

PRESENTACIÓ

El Barcelonès és la comarca més petita de Catalunya, amb una extensió de 143,1 km², i està emmarcada per dos rius, el Llobregat al sud i el Besòs al nord. La banda de llevant més plana està ocupada pels principals nuclis habitats que es corresponen amb les grans ciutats metropolitanes: Barcelona (97,6 km²), Badalona (21,17 km²), l'Hospitalet de Llobregat (12,39 km²), Santa Coloma de Gramenet (6,99 km²) i Sant Adrià de Besòs (4,95 km²). A la banda de ponent, amb més orografia, trobem la Serralada Litoral, representada per un tros de la serra de Collserola i de Marina, que suposa un 13,9 % del territori comarcal. De la planícia barcelonina surten petits relleus com el turó de la Peira (138 m), el turó del Carmel (266 m), el turó de la Rovira (282 m) i Montjuïc (173 m).

En una comarca amb tantes infraestructures urbanes i amb tan poca superfície d'espais naturals, podríem pensar que hi ha pocs atractius per a l'excursionista. Aquest llibre intenta donar una visió contrària, ja que recull itineraris per zones de les serres litorals en què es visiten les principals alçades com el Tibidabo o el turó de la Magarola; es combinen zones boscoses, brolles, màquies, o herbassars; es passa per fonts, rieres, pantans, masies rellevants; es gaudeix de vistes excepcionals i es fan observacions de fauna... I, tot plegat, intentant explotar al màxim els interessos naturalistes d'aquesta porció de territori.

Paisatge boscós de Collserola

BARCELONÈS. 17 excursions a peu

INFORMACIÓ DIVERSA

Climatologia

El clima del Barcelonès és de clara influència mediterrània, i rep una acció termoreguladora del mar. Els estius són calorosos i secs, i els hiverns, suaus, i es produeixen inversions tèrmiques a les valls i arriba a glaçar. Les pluges es concentren durant la primavera i la tardor. La neu, molt escassa, es concentra en les carenes litorals, i de tant en tant causa destrosses en la vegetació. Dins d'aquest clima global, es poden donar microclimes, és a dir zones més humides i amb una vegetació més exuberant, com poden ser les valls i les torrenteres tancades.

Història del poblament humà

Els primers indicis humans a la comarca daten de la prehistòria. Trobem restes del neolític a la cova de l'Or, a Santa Creu d'Olorda, o al dolmen natural de la serra de Marina, sepultura megalítica de l'edat del bronze, datada entre els segles IX i VI abans de Crist.

Més tard arribaren els ibers, que construïren poblats estratègicament situats en indrets elevats per controlar l'entorn. A la serra de Marina trobem els poblats del Puig Castellar (segle VI-III aC) i del turó d'en Boscà (segle IV-II aC). Amb l'anàlisi de les restes trobades, es pot constatar l'existència d'agricultura, ramaderia, indústria tèxtil, ceràmica i monedes. A Montjuïc també hi va haver un poblament ibèric al camí de l'Esparver.

L'any 218 aC arribaren els romans a la península Ibèrica i dominaren els ibers laietans, els quals abandonaren els poblats de la Serralada Litoral i s'establiren a les planes. Les cases romanes aïllades se situaven en explotacions agrícoles, amb vinyes entre d'altres, que arribaven a la serra. Es construïren aqüeductes per dur aigua a Barcino (Barcelona) i una via romana entre aquesta ciutat i l'assentament militar de Castrum Octavianum (Sant Cugat). També fundaren Baetulo (Badalona), al voltant de l'any 100 aC, on construïren unes termes que encara perduren.

Amb la caiguda de l'Imperi romà, al segle V, Baetulo fou destruïda. Els gots s'establiren a Catalunya i, més tard, ho van fer els àrabs. Amb aquestes invasions la població es desplaçà cap a l'interior de la Serralada Litoral, lluny de la costa. Amb l'arribada del cristianisme es construïren ermites que servien de recer als assentaments de camperols, com Santa Creu d'Olorda (segle XI), Santa Maria de Vallvidrera (segle X) i Santa Margarida de Valldonzella (segle XII). També es feren palaus com el de Valldaura (segle XII), el castell del Port (construït el segle XI pels comtes de Barcelona a Montjuïc) o el monestir de Sant Jeroni de la Murtra (segle XV), amb les ermites de Sant Climent, Sant Onofre i la Miranda.

Durant el segle XVI els conreus guanyaren terreny al bosc i Barcelona es convertí en una ciutat pròspera amb un enriquit comerç. La classe benestant veu en la serra, coberta de boscos i amb gran quantitat d'animals per a la cacera com el senglar, l'ós o el cérvol, un lloc adient on fer-hi estades. Per contra, al segle XIX, la superfície forestal està molt reduïda, ja que gran part de la serra està ocupada per cultius, especialment vinyes. Fins que arriba la fil·loxera, una plaga de la vinya, que a poc a poc fa que

BARCELONÈS. 17 excursions a peu

s'abandoni aquest cultiu. A principis del segle XX, la carena litoral pateix una transformació important, els boscos van creixent i els ciutadans de la ciutat veuen la serra com un lloc d'esbarjo. Es construeixen noves vies de comunicació, com el funicular del Tibidabo, i s'aixeca el temple al cim. Durant la guerra civil i la postguerra, la Serralada Litoral rep molt impacte, i es talen arbres com a combustible. En la dècada dels anys quaranta es reforesta una part de la carena litoral. L'any 1987 es protegeixen 8.000 ha de Collserola sota la figura de Parc Metropolità, i el 1997, 2.086 ha de la serra de Marina, que esdevenen el Parc de la Serralada de Marina.

DESCRIPCIÓ DELS ESPAIS NATURALS

Collserola

Aquest espai natural, que compta amb 17 km de llargada, 6 km d'amplada i 8.000 ha de superfície, està repartit en tres comarques: Barcelonès, Vallès Occidental i Baix Llobregat. El territori que pertany al Barcelonès abasta el tros de serra compresa entre la ciutat de Barcelona i la carena litoral formada per les següents altituds: turó de les Roquetes (304 m), turó d'en Cuiàs (261 m), turó Blau (311 m), turó d'en Segarra (328 m), turó d'en Fotjà (349 m), turó de Valldaura (419 m), turó de la Magarola (429 m), turó de Sant Cebrià (435 m), turó de Santa Maria (443 m) i Tibidabo (512 m). Boscos al voltant de Vallvidrera i les Planes, i un fragment de territori al voltant del nucli de Santa Creu d'Olorda.

Parlar només d'un tros de Collserola, separat per divisions polítiques humanes, no seria lògic; per això parlarem de tota la serra en conjunt, però destacarem algun aspecte del territori que ens ocupa.

Collserola està emmarcada per dues conques uivals: la del Llobregat, on destaca la riera de Vallvidrera, o Rierada, amb una extensió de 8 quilòmetres, que és l'única permanent; i la del Besòs, en la qual sobresurt pel seu cabal la riera de Sant Cugat. El material geològic dominant és l'esquist i, en menor part, el granit.

Els cursos uivals són minsos i solen ser estacionals. Malgrat això, la forta densitat forestal i la capacitat de retenció d'aigua del substrat creen una xarxa d'aigua subterrània que a ora en les prop de 190 fonts que s'estenen pel parc. Moltes s'han perdut, però d'altres són visitables; a la banda obaga destaquem la font del Bon Pastor, la font Gropa, la font del Geroni, la font del Rossinyol, la font del Ferro o la font Vella de Can Ferrer. Ja a la part del Barcelonès, trobem la font de la Budellera, font de la Cabra, font del Bacallà, font de la Senyora... També és important esmentar la presència de dos pantans: Can Borrell (Sant Cugat) i Vallvidrera (Barcelona), dos espais aquàtics dignes de visitar.

La superfície de la serra està recoberta per bosc en un 63%, constituït per alzina, pi blanc, roure, arboç, arç blanc i pi pinyer, amb un sotabosc molt desenvolupat. Els avellaners, esbarzers i falgueres poblen els fondals ombrívols, mentre que les omedes, alberedes i vernedes fan el mateix amb els boscos de ribera. Al 30% del territori trobem comunitats formades per vegetació baixa: màquies amb arboç, bruc, aladern i matabou. Brolles i garrigues a la zona de solana constituïdes per estepes, gatsosa, romaní,

argelaga,.. i prats secs d'albellatge als llocs més pedregosos i calents. La resta de la superfície es troba ocupada per masies i conreus.

Malgrat la proximitat d'una gran àrea metropolitana, la gran extensió de bosc, el terreny obert, els cultius i els microclimes que trobem a les fondalades condicionen una fauna molt variada. Els mamífers com la geneta, la fagina, la guineu, la mostela, el teixó i el senglar es troben ben representats als boscos. Trobem ocells forestals com el gaig, el pit-roig, la mallerenga...; rapinyaires com el xoriguer, aligots, arpelles...; ocells d'espais oberts com la cadenera o el tallarol capnegre. La diversitat de rèptils és alta, i diferenciada en funció de l'ambient, trobant vidriols a les fondalades, als prats i conreus serps com la blanca, la verda, i la llisa, el llargardaix ocel-lat, la sargantana cuallarga, la ibèrica i els dos dracs que també són presents a les construccions humanes, fins ben bé a les ciutats. D'amfibis, trobem la salamandra (a les fondalades humides, ja que utilitza les fonts com a lloc de posta), el gripau comú (en greu regressió), el gripau corredor (vinculat als cultius i a basses temporals), el tòtil (abundant al vessant de solana), i la granoteta de punts (de zones més obertes). Un punt important pels amfibis és el pantà de Vallvidrera, on podem trobar colònies importants de granota verda, reineta i granoteta de punts. Els peixos com el barbu-roig són presents als cursos d'aigua permanent, com a la Rierada o a la riera de Sant Cugat. De vegades, en alguna font amb aigua permanent, com la de la Budellera, trobem la perillosa introducció de la gambúsia, peix voraç que depreda sobre les larves d'amfibis. Els insectes i artròpodes són molt abundants sobretot a les zones obertes: papallones vistoses com la de l'arboç, aranyes com la tigre, escarabats com el cérvol volant...

Serralada de Marina

Les 2.086 ha d'aquest espai estan distribuïdes en quatre comarques: Barcelonès, Maresme, Vallès Occidental i Vallès Oriental. El territori del Barcelonès queda comprès entre les ciutats de Santa Coloma de Gramenet i Badalona, i enllaça fins al turó dels Sacrificis (332 m), turó de la Coscollada (466 m), turó del Pi Candeler (461 m) i el puig Castellar o turó del Pollo (303 m). Per l'oest limita amb el riu Besòs i pel nord-est continua per la carena litoral, en uns terrenys emmarcats en un altre espai natural: el Parc de la Serralada Litoral. La banda de la serralada que s'estudia en aquest llibre és la solana, on hi ha un substrat granític fàcilment erosionable en forma de sauló sobre el qual trobem una vegetació adaptada a temperatures altes i precipitacions baixes. Localitzem alguna resta de pinedes de pi blanc i pinyer, alguna clapa d'alzinar i el bosc de ribera del torrent de l'Amigó, molt castigat pels incendis de la passada dècada. Però principalment trobem garrigues: comunitats formades per garric, lleniscle, estepes, gatosa, argelaga...; brolles formades per la degradació de l'alzinar, amb algun pi pinyer, estepes, brucs, farigola, fenàs...; màquies de bruc, marfull, arboç, heures, ginesta...; i prats d'albellatge. No hem d'oblidar l'impacte que l'activitat agrícola ha tingut sobre la serra, però encara podem trobar masies i restes dels antics cultius de vinyes.

La hidrologia ve condicionada pel relleu; exceptuant el Besòs, no hi ha cap curs d'aigua, i només podem parlar de torrenteres que porten aigua

BARCELONÈS. 17 excursions a peu

després d'una pluja forta. No obstant això, hi ha fonts com la de l'Amigó, la del Pop, la de la Bóta, la del Lleó o la de l'Alzina, entre altres.

La major part dels mamífers estan concentrats a la banda forestal, però a la solana podem trobar guineus, senglars, esquirols a les pinedes, conills, llebres i diferents micromamífers, com el liró gris, la rata o el talp. Els ocells són abundants; s'han observat més de 170 espècies a la totalitat de la serralada, com l'alosa, la guatlla, el botxí, el xoriguer o el gaig. Marina forma part de la ruta de migració estacional dels rapinyaires, i en aquest sentit podem trobar aligots vespers, arpelles, àguiles marcenques, cigonyes blanques, negres, abellerols i alguns petits ocells com el bitxac rogenç o el tallarol de garriga. Els rèptils es troben ben representats a les brolles i a les garrigues; trobem el llangardaix comú, sargantanes cuallarga i ibèrica, serps com la verda o la blanca i el vidriol, a les torrenteres humides. I amfibis com la salamandra, a la fondalada del torrent de l'Amigó, i el gripau comú o el tòtil a les diferents fonts. Els insectes són força abundants; cal destacar les papallones, per la seva vistositat, i els grills.

Muntanya de Montjuïc

La muntanya de Montjuïc està situada a la zona litoral, entre el mar Mediterrani i la ciutat de Barcelona; l'altitud màxima és de 173 metres. Antigament a les parts més planes hi havia cultius, fonts i masies, però una sèrie d'usos a la muntanya han condicionat el seu aspecte actual. Ara mateix compta amb les àrees naturals següents:

- El Morrot: vessant orientat al mar i constituït per penya-segats.
- Camí de l'Esparver i altres prats secs: terrenys antigament cultivats on trobem algun fruiter i prats.
- Bassa de la Foixarda: lloc de pas de diversos ocells migradors.

La resta de la muntanya està ocupada per parcs urbans o instal·lacions diverses. El material que forma Montjuïc és d'origen sedimentari; no trobem cap curs uvià i les fonts han desaparegut, com la de l'Esparver, o les trobem a dintre de parcs, com la del Gat. La vegetació arbòria és relictica; observem alguna clapa de pi blanc, alguna alzina, algun fruiter com oliveres o figueres, i algun arbre aïllat al voltant de la bassa de la Foixarda. Als espais naturals la vegetació dominant és herbàcia o arbustiva, tot formant prats o matollars, constituïts per albellatge, ginesta, fonoll, atzavara, figuera de moro, ruda, eufòrbies, esbarzer, farigola...

Encara que sembli estrany, a Montjuïc trobem una diversitat faunística important, amb mamífers com les musaranyes, els conills, les rates, els ratolins i els ratpenats. Entre els ocells destaca la colònia de xoriguers del Morrot, el falcó pelegrí, l'aligot comú, l'òliba, la puput, el falcot, el pit-roig, l'abellerol, la cadenera, el verdum, les mallerengues, la merla...

També hi ha rèptils com la sargantana comuna, el dragó comú o el rosat, i les serps verda i blanca. D'amfibis, en trobem tres espècies: la granota comuna, la reineta i el tòtil, les quals habiten a les diferents fonts dels parcs urbans de la muntanya.

Itinerari • 1

Badalona-Santa Coloma

per la vall del Pomar i les Maleses

Carretera de Can Ruti • Can Miravitges • font del Pop • Can Ruti • font de l'Amigó • poblat iber de les Maleses • carretera de Vallençana • Ca n'Alemany: runes i font • Montigalà • Fondo

Descripció

Aquest itinerari transcorre pel terme municipal de Badalona, i ens permet recórrer un bon tros de la façana de solana de la serra de Marina. Comencem a la carretera de Can Ruti i entrem de ple a la vall del Pomar, on contemplem les masies de Can Boscà, Ca l'Arquer, Can Miravitges, i el castell de Gotmar. Arribem a la font del Pop, amb un ambient humit de ribera, i remuntem el seu torrent fins a l'hospital de Can Ruti. Pu-

gem per la carena de la serra fins a la humida font del Torrent de l'Amigó, i des d'aquí anem i tornem al poblat iber de les Maleses, per un terreny més forestal, des d'on descendim fins a les proximitats del monestir de Sant Jeroni de la Murtra. Ja per un terreny més obert, passem per les runes i la font de Ca n'Alemany, i poc després sortim al nucli urbà de Badalona, on agafem el metro al municipi de Santa Coloma de Gramenet.

Itinerari

Fitxa tècnica

Distància: 11,8 km.

Temps aproximat: 3 hores i 15 minuts.

Desnivell: 335 metres de pujada i 413 metres de baixada.

Dificultat: la pujada al poblat iber és una mica feixuga.

Punts d'aigua: Font del Pop i de l'Amigó; la de Ca n'Alemany pot estar seca.

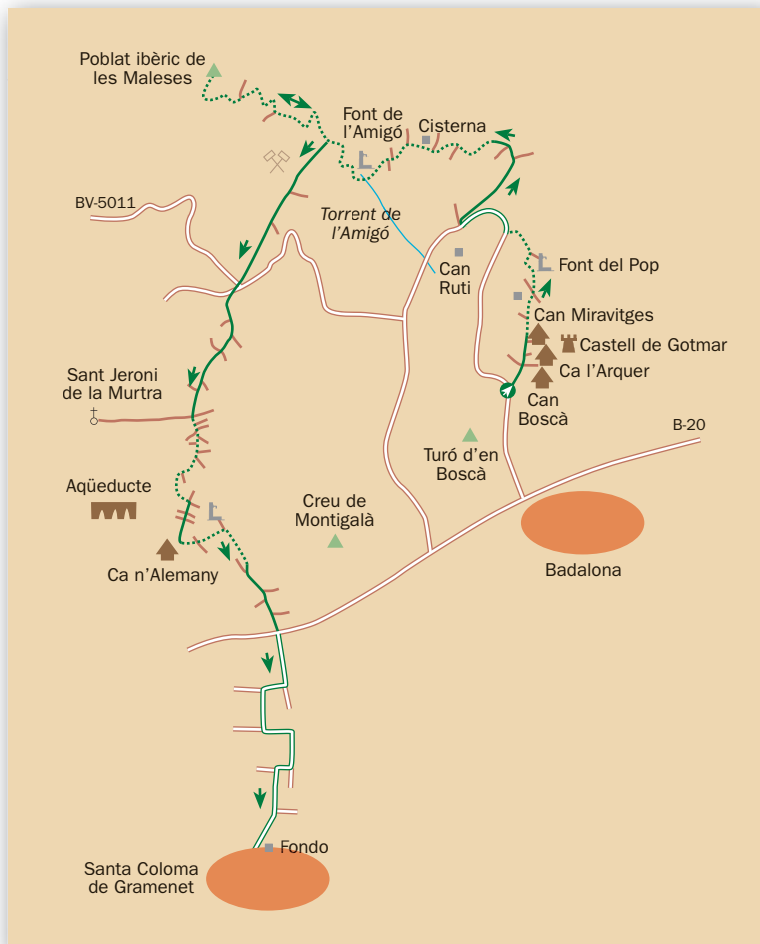
Transport d'anada: Línia 1 de Renfe, estació Badalona. Sortim de l'estació, i caminem amunt per l'avinguda Martí Pujol, deixem l'església a la dreta i una mica després girem a la dreta pel carrer de la Creu. A uns 30 metres trobem la parada de l'autobús B-27, de la companyia Tusgsal. Una vegada l'autobús ha sortit del nucli urbà, hem de baixar a la següent parada, després de passar per sobre de l'autopista, davant d'un plafó de la vall del Pomar.

Transport de tornada: Línia 1 de metro, parada Fondo.

BARCELONÈS. 17 excursions a peu

0 h. 0 km. 126 m. Som a la parada de l'autobús; davant nostre hi ha el plafó informatiu i a la nostra esquerra ens queda el turó d'en Boschà, amb el seu poblat ibèric. Caminem per la pista de terra que surt al davant, tot deixant una tanca a la dreta, i a la banda esquerra pins, roures i alzines. Deixem un camí amb cadena a l'esquerra i Can Boschà a la dreta, masia d'origen modern, de tipus basilical, amb capella i una torre de planta quadrada; a l'esquerra trobem cultius. Arribem a una bifurcació, que agafem a l'esquerra tot seguint les indicacions de Can Miravit-

ges. A la dreta veiem el majestuós castell de Gotmar o Cal Comte, i el seu camp de golf, documentat des del segle X, reformat i amb un aspecte romàntic. Una mica més endavant, a la dreta trobem Ca l'Arquer, masia molt antiga constituïda per diversos edificis; deixem a la dreta l'accés a la finca. Una mica més amunt, surt un camí a la dreta, envoltat de til·lers, que condueix a l'entrada d'una altra masia: Can Miravitges, de planta rectangular, amb dos pisos d'alçada i una capella; també anomenada Casa de Natura Angeleta Ferrer, és de propietat municipal i

BARCELONÈS. 17 excursions a peu

Masia de Ca l'Arquer

Castell de Gotmar

es dedica a l'educació ambiental. Deixem aquest camí, i continuem recte en pujada tot deixant un rètol informatiu a l'esquerra; després de passar una cadena, a la nostra dreta tenim un mur de la masia. Deixem la pista i agafem un corriol a la dreta; just davant nostre tenim la Residència de Disminuïts Profunds. Deixem una pista a l'esquerra, amb un indicador vers

Canyet, i anem a la dreta per un corriol que voreja un sot del terreny. Veiem una fita d'una ruta del Parc, però continuem pel corriol a través d'un terreny obert, amb algun pi, figueres de moro i alguna estepa. Deixem el corriol a l'esquerra i seguim caminant fins a agafar un corriol a la dreta, que baixa per una petita roureda cap a una estació transformadora; la

